

Odpověď na recenzi Jana Růžičky

MICHAL KUBÁT

Není obvyklé, aby autor reagoval na recenzi své publikace. Není to nic příjemného pro nikoho ze zúčastněných, včetně čtenářů. V jistém smyslu to rovněž vrhá nepříznivé světlo na autora recenzované publikace, protože se může jevit jako člověk nesnášející kritiku. Bez ohledu na všechna tato rizika jsem se však rozhodl na recenzi mé knihy (*Kubát, 2005 a*), napsanou Mgr. Janem Růžičkou a uveřejněnou v minulém čísle Mezinárodních vztahů (číslo 4/2006) reagovat. Důvodů je několik: recenze pana Růžičky se totiž vyznačuje překrucováním faktů, vytrháváním vět ze souvislostí či přímo uváděním nepravd. Kromě toho recenzent buď nepochopil, nebo odmítá vzít na vědomí žánr recenzované publikace.

Evidentní nepravda se objevuje hned v úvodu recenze, kde její autor tvrdí, že „[p]olská problematika je v českém sociálněvědním, podobně jako historiografickém výzkumu předmětem často opomíjeným“ (*Růžička, 2006, s. 102*), a hovoří o „absenci původní domácí, ale i překladové literatury“ (*Růžička, 2006, s. 102*). Řekl bych, že je to úplně naopak. Česky vydaných textů, věnovaných Polsku a jeho politice či historii, existuje prokazatelně minimálně mnoho desítek, a to jak v podobě knižních monografií,¹ tak především časopiseckých či sborníkových studií a statí. Jen v letech 1995–2003 u nás vyšlo 52 textů, zabývajících se Polskem. Tento výčet navíc není úplný a obsahuje texty pouze politologické (tedy nikoli historiografické, sociologické či právnícké) a texty napsané výhradně českými autory, nezahrnuje tedy překlady z polštiny (*Kubát, 2005 b, s. 41–47*). Při rozšíření záběru o další obory společenských věd a také o časový úsek do roku 2005, čili do vydání recenzované publikace, bude počet textů mnohem vyšší. Stačí si projít katalogy českých knihoven či prolistovat mimo jiné časopisy *Politologická revue*, *Politologický časopis*, *Středoevropské politické studie*, revue *Politika* (dříve revue *Proglas*), *Právník*, *Parlamentní zpravodaj*, *Senát* nebo také třeba *Mezinárodní politiku*, která o Polsku informuje pravidelně, včetně například téměř monotematického čísla 6 z roku 2004. Pokud jde o sborníky a o kolektivní práce, za zmínku stojí zejména ty, které editují a píší pracovníci Katedry politologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně a Mezinárodního politologického ústavu MU, které obecně věnují středovýchodní Evropě, včetně Polska, velkou pozornost. Konkrétních příkladů bych mohl uvést spousty, ale zabralo by to příliš mnoho místa.

Toto poukázání na recenzentovo opomíjení česky tištěné literatury, věnované Polsku, by nemělo větší význam, kdyby z ní ovšem nevyvozoval část své kritiky recenzované knihy. Hned ve třetím odstavci své recenze mi totiž vytýká, že jsem nedostatečně vysvětlil, že dominantní silou opozice byla Solidarita a že příliš často používám obraty typu – „jak je všeobecně známo“, „z dobových sdělovacích prostředků známe“, „je nám tedy samozřejmě ihned jasné“ –, což „u čtenáře předpokládá určité historické znalosti“ (*Růžička, 2006, s. 102*), které vzhledem k údajnému nedostatku textů u nás, věnovaných Polsku, nemůže mít. Za prvé, skutečnost, že hlavní opoziční silou v Polsku byla Solidarita, považuji za všeobecně známý fakt v politologii i v historii, jehož znalost nevyžaduje nějaké podrobné studium moderních polských dějin. Navíc recenzovaná publikace není historiografickou příručkou.² Za druhé, uvedené citáty z mé knihy jsou vytržené z okolí textu a s „historickou znalostí“ čtenářů nemají nic společného. Jde o pouhé slovní obraty: „*Polský přechod k demokracii, jak je všeobecně známo, proběhl pokojnou formou porozumění mezi státní mocí a protikomunistickou opozicí*“ (*Kubát, 2005 a, s. 18*). „*Z dobových*

sdělovacích prostředků známe především právě onen velký kulatý stůl...“ (Kubát, 2005 a, s. 19). „Kulatý stůl byl praktickým projevem způsobu přechodu k demokracii, který nám ozřejmuje jeho mechanismus. Je nám tedy samozřejmě ihned jasné, že přechod neproběhl nějakou násilnou cestou...“ (Kubát, 2005 a, s. 21). Je to zkrátka recenzentova manipulace s mým textem, navíc založená na jeho nepravdivém tvrzení o údajné absenci český tištěné literatury, věnované Polsku.

Jedním z důležitých nástrojů recenzentovy kritiky publikace je dále domnělá „téměř absolutní závislost textu na průzkumech veřejného mínění“ (Růžička, 2006, s. 105), která se navíc „projevuje opakovaně“ (viz Růžička, 2006, s. 105). Tímto výrokem recenzent vyvolává dojem, že kniha je jen jakýmsi komentářem k výzkumům veřejného mínění. Po prolístování knihy je hned zřejmé, že to není pravda. Sociologické průzkumy tvoří páteř pouze tří kapitol, a to 1.2, 1.3 a 12.2, které se zabývají vnímáním přechodu k demokracii a demokracie polskou společností, sociálně-ekonomickými aspekty přechodu k demokracii a jejich důsledky, respektive postoji Poláků ve vztahu k Evropské unii (EU). Jak jinak lze tyto otázky zkoumat a dokumentovat než pomocí sociologických výzkumů? Podle recenzenta bych měl reagovat na „konkrétní texty či výroky“ (viz Růžička, 2006, s. 102). To je jistě možné v případě například politiků, ale celé společnosti? Jaké texty či výroky produkuje společnost? Za zcela zbytečné rýpnutí pak v této souvislosti považuji recenzentovu poznámku, že „smutnou ilustrací“ oně „závislosti“ je konec závěru knihy (viz Růžička, 2006, s. 105), kde uvádím výsledky výzkumu z roku 2004 k otázce největších úspěchů země po roce 1989. Stačí prolístovat knihu, aby bylo jasné, že jde o pouhou ilustraci, o závěrečné navázání na zmíněné dvě kapitoly a nikoli o samostatnou analýzu, tvořící jádro závěru. V úvodu na straně 13 je navíc vysvětleno, proč kniha tyto postoje a behaviorální otázky nevynechává.

Další nepravda je obsažena v recenzentově tvrzení, že sice popisují přechod od polo-prezidencialismu k parlamentarismu, ale již se nezabývám „tím, proč k tomuto posunu došlo, či jaké jsou jeho důsledky pro politickou praxi“ (Růžička, 2006, s. 103). O všech těchto věcech se na různých místech zmiňují na stranách 39–45 knihy. Kromě toho lze také odpovědi na tyto otázky najít v následující 3. kapitole, která kromě deskripce formálního postavení prezidenta, parlamentu a vlády obsahuje rovněž analýzu jejich působení v praxi, což potvrzuje i recenzent: „V těchto kapitolách se dobře projevuje jeden z nejpozitivnějších prvků celé publikace, spojení popisu formálních pravomocí se stručným historickým přehledem fungování jednotlivých složek a jejich současného postavení.“ (Růžička, 2006, s. 103.) Tímž se ovšem sám dostává do rozporu.

Dalším vážným obviněním recenzenta je jeho tvrzení, že text místy „připomíná výpisky z polské Ústavy“ (Růžička, 2006, s. 103), přičemž „některé kapitoly [Ústavy – poznámka autora] se zdají být do textu doslova násilně vsazeny“ (Růžička, 2006, s. 103). Recenzent to dokladuje porovnáním jedné věty, opět vytržené ze souvislostí, s textem Ústavy. Ano, tato jedna věta (viz Kubát, 2005 a, s. 47–48) je **samostatně** skutečně odvozena od ústavního článku 126/2, to je ale všechno a následující věty a odstavce dále pokračují po své vlastní linii (stačí porovnat text na stranách 47–48 s články 126–145 polské Ústavy). Text samozřejmě do jisté míry sleduje tok Ústavy, což je ostatně u prací tohoto typu přirozené, zvláště v okamžiku popisu ústavního vymezení nejvyšších státních orgánů, avšak pouze do jisté míry a pouze v některých případech a pokud ano, pak je to v textu uvedeno nebo to vyplývá ze stavby vět a odstavců (například „Ústava zaručuje svobodu sdružování v odborových svazech...“ /Kubát, 2005 a, s. 66/; text dále pokračuje v návaznosti na tuto větu). Kromě toho bych si s Ústavou jistě nevystačil, protože mnoho faktorů vymezujících existenci a fungování ústavních institucí je obsaženo v příslušných zákonech, na něž Ústava odkazuje, a také se odvozuje od politické praxe, kterou je nutné sledovat a kterou nelze z Ústavy vyčíst (při popisu ústavních institucí je stejný a v některých případech dokonce větší prostor věnován jejich praktickému fungování než formálnímu vymezení /viz Kubát, 2005 a, s. 49–50, 53–57, 58–60, 62–64, 68–69, 74–75

a 76–77/). Jestliže tedy recenzent naznačuje, že text je prostým opisem ústavních článků, pak prokazatelně nemá pravdu. Stačí porovnat příslušné ústavní články a kapitoly 3 a 4 mé knihy.³ Navíc je třeba uvést, že kniha má za úkol seznámit českého čtenáře například s *polským Ústavním soudem* a nikoli s *polskou diskuzí o Ústavním soudu* (která je vždy značně specializovaná), jak požaduje recenzent. Jeho požadavek je výrazem nepochopení žánru knihy.

Velké výhrady má recenzent rovněž ke kapitole, popisující polský stranický systém a politické strany. Recenzent především neporozuměl grafu č. 1e na straně 98. Tvrdí totiž, že tento graf vytváří „zmatek, v němž je těžko definovatelné uskupení Sebeobrana umístěno jako nejlevicovější strana a Občanská platforma jako nejpraviceovější uskupení, přičemž se zároveň nachází v segmentu umírněná pravice“ (Růžička, 2006, s. 104). Problém spočívá v tom, že recenzent nechápe prostorovost grafu (znázorněnou formou kříže, vytváří tedy čtyři výseče), který není pouhým horizontálním kontinuem. Nemůžeme tedy strany řadit pouze podle jedné osy, když se v grafu kříží osy dvě. Například Občanská platforma je nejpraviceovější v rámci výseče znázorňující nepopulistickou (umírněnou) pravici a nikoli v rámci všech polských politických stran (stejně to je v případě levicovosti Sebeobranu – výseč populistická levice). V textu na straně 94–95 (před grafy) je dále vysvětleno, proč v případě klasifikace polských stran není možné vystačit s jednodimenzionálním členěním (jak by to možná šlo v některých západoevropských zemích), ale je třeba vzít v úvahu další kritéria.

Jednou z dalších výtek je nevysvětlení kategorií, podle nichž jsou polské strany klasifikovány. Domnívám se, že není nutné vysvětlovat takové pojmy jako „liberální“, „konzervativní“, „sociálnědemokratický/socialistický“, „neoagrární“, „plný význam pojmů levice – pravice (tedy nejen socioekonomický)“. Zdá se mi, že to jsou všeobecně známá fakta a publikace není a nemá být encyklopedií základních politických pojmů. V textu však nechybí vysvětlení polských specifik v chápání těchto pojmů, a to na stranách 94–95 (navíc jsou na stranách 100–107 shrnuty mimo jiné programové charakteristiky hlavních politických stran /viz Kubát, 2005 a/). Tato recenzentova výtky je proto bezpředmětná.

Recenzent dále nemá pravdu, když tvrdí, že do socioekonomického štěpení nepatří v Polsku problematika vztahu k ekonomické transformaci. Zdůrazňuji v *Polsku*, protože jak z textu na straně 94 vyplývá, je to polské (či snad širěji „postkomunistické“) specifikum dané transformačním obdobím po roce 1989 (kniha mapuje období let 1989–2005, jak je mimo jiné uvedeno na obálce). Polské politické strany se „vyslovují pro tržní ekonomiku a privatizaci, jiné jsou pro státěm regulovanou (v různé míře) ekonomiku a proti privatizaci“ (Kubát, 2005 a, s. 94), samozřejmě rovněž v souvislosti s touto ekonomickou transformací po roce 1989, a to nejen dejme tomu v první polovině devadesátých let, nýbrž do jisté míry dodnes.⁴ Kromě toho ekonomická transformace rozdělila polskou společnost na „vítěze“ a „poražené“ transformace v závislosti mimo jiné na *sociálním* postavení lidí, což mělo a stále má též politické důsledky (včetně volebního chování).⁵ Kruh se tak uzavírá, ovšem stále v rámci mimo jiné socioekonomické tematiky. Tato otázka v žádném případě není pouze „historická“, jak uvádí recenzent.

Dostávám se ke kapitole, pojednávající o volebním chování. Prý jsem nenabídl vysvětlení specifik polské nízké volební účasti a neuvedl jsem, „jaké pozitivní nebo neutrální interpretace se nabízejí“ (Růžička, 2006, s. 104). Myslím, že vysvětlení fenoménu polské volební účasti je uvedeno na stranách 127–130 (viz Kubát, 2005 a) a recenzent je asi musel při četbě knihy přeskočit. Toto vysvětlení je samozřejmě relativně stručné a nezabývá se samotnou diskuzí o volební účasti, která je v Polsku rozsáhlá a nejednoznačná (polští političtí sociologové nedospěli k jednoznačným závěrům /srovnej Cześniak, 2005, s. 231–240/). Kniha má však za úkol přiblížit českému čtenáři fakta o volební účasti a ne být teoretickým či metodologickým textem o polské vědecké polemice na toto téma.

Přímo absurdní je pak recenzentova výtky, že jsem nesdělil kritéria pro nakreslení orientační mapy politických regionů v Polsku, pouze jsem prý uvedl, že toto „rozdělení je pro-

vedeno na »základě volebních výsledků po roce 1989« (Růžička, 2006, s. 104). Recenzent buď knihu nečetl, nebo záměrně neříká pravdu. Inkriminovaná mapa je grafickým doplňkem kapitoly Volební geografie (9.3), která na stranách 134–136 vše relativně podrobně vysvětluje, a je jasné, že kritériem jsou regionální výsledky voleb (pod mapou je navíc odkaz na státní volební komisi /viz Kubát, 2005 a/).

Recenzent dále nachází údajný rozpor mezi tvrzeními, že „politická role katolické církve v Polsku je mimořádná“ a „přestože je Polsko katolickou zemí, vliv katolické církve na každodenní chování společnosti je omezený a v případě politického chování přímo minimální“, a diví se, proč tedy, když toto tvrdím, věnuji církvi tolik prostoru (viz Růžička, 2006, s. 105). To je učebnicová ukázka recenzentova účelového vytrhávání vět ze souvislostí. Je přece jasné, že něco jiného je politická role v zemi (zapojování se do volebních kampaní, účast v klíčových veřejných politických diskuzích, přítomnost nejvyšších duchovních při mnoha státních aktech a podobně /viz Kubát, 2005 a, s. 146/) a něco jiného vliv na politické (tedy hlavně volební, jak z textu na straně 147 jednoznačně vyplývá) chování lidí. To se obzvláště týká církve, která nekandiduje ve volbách a jejíž politická role se tedy neodvozuje od přání voličů. Může být tedy velká i proti vůli společnosti. Není v tom žádný rozpor. V každém případě je vše zřetelně vysvětleno na stranách 143–149: proč je církev v Polsku politicky i jinak významná a jak se to projevuje, jaké problémy to přináší, jak se k tomu staví veřejnost a podobně (viz Kubát, 2005 a, s. 143–149).

Podobný „rozpor“ recenzent našel v závěru knihy, a to opět prostřednictvím vytržení citátů ze souvislostí, navíc doplněné o zneužití mého vyjádření (možná nezcela zdářílého). Protichůdná jsou podle něj tvrzení: 1) „Polsko je všemi relevantními autory řazeno mezi tzv. konsolidované demokracie“ (Kubát, 2005 a, s. 163) a 2) „problémy [Polska – poznámka autora] nejsou výrazem zápasu o samou podstatu politického systému (demokracie vs. návrat k autoritarismu) a nejsou tudíž na překážku úspěšného konsolidování polské demokracie“ (Kubát, 2005 a, s. 163). Asi by bylo lepší napsat „ukončeného“ namísto „úspěšného“, a tím nedat příležitost pro slovíčkaření, vyhledávání rozporu mezi dokončeným a probíhajícím. Myslím ale, že po přečtení závěru (nebudu jej celý citovat, zabralo by to příliš mnoho místa) je zřejmé, oč jde. Ze strany recenzenta by bylo seriózní, kdyby upozornil na možná nikoli stoprocentní stylistiku odstavce. Není však korektní vyvozovat z ní obsahové rozpory textu.

Poslední meritorní záležitostí, kterou bych rád uvedl na pravou míru, je recenzentovo tvrzení, že nemám pravdu, když konstatuji, že „první nevládní organizace začaly vznikat ve druhé polovině 80. let na základě zákona o nadacích“, protože už před tím existoval Výbor na obranu dělníků (KOR) a Solidarita (viz Růžička, 2006, s. 105). Opět to je příklad manipulace s citátem. Z textu na straně 151 a následující jasně plyne, že jsem měl na mysli legální nevládní organizace ve smyslu především nadací, které – jak je dále uvedeno – „omezeně působily zejména v oblastech zdravotnictví, vzdělávání a osvěty“ (Kubát, 2005 a, s. 151). Z pokračujícího textu, který se věnuje období po roce 1989, zřetelně vyplývá, že se jedná o to, čemu u nás povšechně říkáme nepolitická „občanská společnost“. V žádném případě jsem neměl na mysli odbory (Solidarita), které jsou předmětem jiné, další kapitoly (11.3) a ani protikomunistická opoziční uskupení (KOR a rovněž Solidarita), jimiž se publikace nezabývá, protože není historiografickou studií.

K dalším obviněním recenzenta patří to, že kopíruji jeden svůj starší text, včetně citátu polského autora Marka Bankowicze. V některých částech knihy používám některé odstavce, které jsem napsal a použil v textu z roku 2004 (Kubát, 2004, s. 271–297). Domnívám se, že je přirozené a logické využít a aktualizovat vlastní dřívější text, obzvláště, když se pozdější text zabývá v podstatě stejným tématem. To je v současných společenských vědách běžný postup. Těžko však ale může jít o „kopírování vlastní práce“ a předkládání čtenářům „již jednou vydaného textu“ (viz Růžička, 2006, s. 105), včetně citované věty M. Bankowicze (není zde identičnost citátu a tedy jeho opis), jak píše recenzent, obzvláště porovnáme-li rozsahy obou textů: sborníková studie z roku 2004 má 27 tištěných

stran, zatímco o rok později vydaná kniha, která je předmětem této diskuze, má 182 tištěných stran.

Základem celého problému je absence odkazového aparátu v publikaci (v textu jsou však odkazy v případě uvádění sociologických dat⁶). Recenzent dokonce naznačuje, že jsem od odkazového a poznámkového aparátu upustil schválně, abych mohl použít svůj starší text. Ve skutečnosti kniha neobsahuje poznámkový a odkazový aparát především proto, že nejde o výsledky původního výzkumu, ale o syntézu politického systému. Takové syntetické monografie bez poznámkového a odkazového aparátu pouze s příloženým seznamem výběrové literatury (který má za úkol nasměrovat čtenáře za účelem jeho hlubšího studia problematiky) nejsou ve společenských vědách ničím výjimečným.⁷ Nemyslím si, že by to automaticky snižovalo jejich úroveň či je činilo nedůvěryhodnými.

Recenzent zkrátka buď nepochopil, nebo odmítá vzít na vědomí žánr knihy. Jeho recenze připomíná pedantský posudek na bakalářskou práci. Proto asi volá po otázce, na niž bych měl nacházet odpověď, hledá hypotézu, kterou bych měl potvrdovat či vyvracet, nebo argument, jež bych měl předkládat: „*Problémy, obsažené v závěru, především absence jasného argumentu či myšlenky, které by publikaci dávaly smysl, jsou důsledkem toho, že nikde v úvodu nejsou vytyčeny její cíle...*“ (Růžička, 2006, s. 105). Proto asi pečlivě odstavec po odstavci hledá odkazy, důkazy, data, teorie, argumenty, polemiky, originální myšlenky a podobně. A nenachází-li je, rozčiluje se a útočí. K tomu bych rád sdělil jediné. Cíl práce je v úvodu naznačen: je jím syntéza politického systému Polska. Kniha má přinést hlavní fakta, uvést českého čtenáře do problematiky. Nic víc, ale ani nic méně. Není nějakým hluboce odborným spisem s teoretickými ambicemi, není ani školní prací. V tomto smyslu považuji recenzi pana Růžičky, mimochodem donedávna působícího na stejném pracovišti jako já, vlastně za nedorozumění. V každém případě je příkladem prohřešku proti základnímu pravidlu psaní recenzí: zásadně nevycházet ze svých subjektivních představ o řešení dané otázky (Knapp, 2003, s. 221), navíc ve srovnání se všeobecně uplatňovanou metodou psaní prací tohoto typu značně pokřivených. Avšak styl, jakým je napsána, a způsob, jakým recenzovaná kniha kritizuje, mě vede bohužel k závěru, že se z jeho strany jedná o zlý úmysl.⁸

¹ Z knižních publikací, věnovaných výlučně Polsku, které vyšly před publikováním recenzované knihy, jmenujme: Kubát, 2000; Mrklas (ed.), 2001; Paczkowski, 2000. Kromě toho existuje velké množství knih, věnovaných středovýchodní Evropě, kde Polsko samozřejmě nechybí.

² Zájemce o moderní polské dějiny, včetně Solidarity, lze odkázat na vícero česky vydaných publikací: viz mimo jiné Paczkowski, 2000; Bruski – Maur – Pułaski – Valenta (eds.), 2001; Bruski – Maur – Pułaski – Vykoukal (eds.), 2002; Vykoukal – Litera – Teichman, 2000.

³ Ostatně, podle stejného uvažování bychom pak museli za „výpisky z Ústavy“ označit veškeré ústavněprávní knihy (viz například Gerloch – Hřebejk – Zoubek, 2002).

⁴ Srovnaj například programy polských politických stran: Słodkowska (ed.), 2001 a; Słodkowska (ed.), 2001 b; Słodkowska – Dolbakowska (eds.), 2004; Słodkowska (ed.), 2002.

⁵ Z novější literatury srovnaj mimo jiné Grabowska – Szawiel (eds.), 2001; Godlewski – Szawiel (eds.), 2003; Wiatr et al., 2003; Jakubowska – Skarżyńska (eds.), 2005.

⁶ Jména Lipset, Przeworski, Rokkan a Sartori uvedena v textu v závorkách nejsou odkazem na práce těchto autorů, a proto nemá smysl hledat je v bibliografii, jak činí recenzent, nýbrž pouze upozorňují na autorství teoretických pojmů.

⁷ Z českých politologických knih tohoto typu srovnaj mimo jiné Balík et al., 2003. Z polských publikací viz například Lisicka (ed.), 2005. Z historiografických syntéz srovnaj mimo jiné Vykoukal – Litera – Teichman, 2000; Křen, 2005.

⁸ Navíc je v nápadném rozporu s ostatními, vesměs příznivými recenzemi, o nichž vím, že byly napsány: Petra Hušky pro Středoevropské politické studie, Lubomíra Kopečka pro Mezinárodní politiku, Jana Kysely pro Politologickou revue a polské autorky Marzeny Cichosz pro Wrocławskie Studia Polilogiczne.

Literatura

- Balík, Stanislav et al. (2003): Politický systém českých zemí 1848–1989. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2003.
- Bruski, Jan J. – Maur, Eduard – Pułaski, Michał – Valenta, Jaroslav (eds., 2001): Mezi dvěma transformacemi.

- Československo a Polsko v letech 1947(1948)–1989. Praha: Stálá společná česko-polská komise humanitních věd při MŠMT ČR a MEN RP, 2001.
- Bruski, Jan J. – Maur, Eduard – Pułaski, Michał – Vykoukal, Jiří (eds., 2002): Transformační procesy v Polsku a v Československu po roce 1989. Wrocław: Stálá společná česko-polská komise humanitních věd při MŠMT ČR a MEN RP, 2002.
 - Czeźnik, Mikołaj (2005): Dlaczego Polacy nie głosują? In: Jakubowska, Urszula – Skarżyńska, Krystyna (eds.): Demokracja w Polsce. Doświadczenie zmian. Warszawa: Wydawnictwo Academica SWPS, 2005, s. 231–240.
 - Gerloch, Aleš – Hřebejk, Jiří – Zoubek, Vladimír (2002): Ústavní systém České republiky. Základy českého ústavního práva. Praha: Prospektrum, 2002.
 - Godlewski, Tadeusz – Jurkiewicz, Wojciech (eds., 2003): Demokracja i społeczeństwo. Studia z myśli politycznej i zmian ustrojowych w Polsce. Warszawa: Wydawnictwo WSP TWP, 2003.
 - Grabowska, Mirosława – Szawiel, Tadeusz (eds., 2001): Budowanie demokracji. Podziały społeczne, partie polityczne i społeczeństwo obywatelskie w postkomunistycznej Polsce. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2001.
 - Jakubowska, Urszula – Skarżyńska, Krystyna (eds., 2005): Demokracja w Polsce. Doświadczenie zmian. Warszawa: Wydawnictwo Academica SWPS, 2005.
 - Knapp, Viktor (2003): Vědecká pedeutika pro právníky. Praha: Eurolex Bohemia, 2003.
 - Křen, Jan (2005): Dvě století střední Evropy. Praha: Argo, 2005.
 - Kubát, Michal (2005 a): Demokracie v Polsku. Politický systém Polské republiky (1989–2005). Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2005.
 - Kubát, Michal (2000): Politika v Polsku po roce 1989. Volby, volební systémy a jejich politické konsekvence. Praha: Karolinum, 2000.
 - Kubát, Michal (2005 b): Polské téma v české politické vědě. In: Dybalska, Renata – Pająk, Aleksandra (eds.): Kolokvium k 80. výročí polonistiky na Univerzitě Karlově v Praze. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Filozofická fakulta, 2005, s. 41–47.
 - Kubát, Michal (2004): Polsko. In: Kubát, Michal (ed.): Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 271–297.
 - Lisicka, Halina (ed., 2005): System polityczny Rzeczypospolitej Polskiej. Wrocław: Biuro Doradztwa Ekologicznego, 2005.
 - Mrklas, Ladislav (ed., 2001): Polské volby 2001. Zamyšlení pro českou pravici. Praha: CEVRO, 2001.
 - Paczkowski, Andrej (2000): Půl století dějin Polska 1939–1989. Praha: Academia, 2000.
 - Růžička, Jan (2006): recenze knihy: Michal Kubát: Demokracie v Polsku. Politický systém Polské republiky (1989–2005). Mezinárodní vztahy, ročník 41 (2006), číslo 4, s. 102–106.
 - Słodkowska, Inka (ed., 2001 a): Wybory 1991. Programy partii i ugrupowań politycznych. Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN, 2001.
 - Słodkowska, Inka (ed., 2001 b): Wybory 1993. Partie i ich programy. Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN, 2001.
 - Słodkowska, Inka (ed., 2002): Wybory 2001. Partie i ich programy. Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN, 2002.
 - Słodkowska, Inka – Dołbakowska, Magdalena (eds., 2004): Wybory 1997. Partie i ich programy. Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN, 2004.
 - Vykoukal, Jiří – Litera, Bohuslav – Tejchman, Miroslav (2000): Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989. Praha: Libri, 2000.
 - Wiatr, Jerzy et al. (2003): Demokracja polska 1989–2003. Warszawa: Scholar, 2003.